

SZIGETVÁRI VIKTOR

Tony Blair és az Új Munkáspárt

A MUNKÁSPÁRT VÁLSÁGA

Mivel a Munkáspárt megújulása értelmezhetetlen az 1994-től, Tony Blair pártvezérré választásától napjainkig tartó időszakon belül, a megalapozott vizsgálathoz szükségünk van arra, hogy a párt történetének elmúlt másfél évtizedét is áttekintsük. A három különböző pártvezér irányításával elszenvedett négy választási vereség minden tanulsága hatással volt a párt jelenlegi elitjére politikai stratégiájuk kialakításában.

1979. május 3-án, négyévi munkáspárti kormányzás után a Margaret Thatcher vezette Konzervatív Párt győzött a parlamenti választásokon. A szavazatok 43,9%-át megszerző konzervatívok 339 képviselői hellyel az angol parlament legnagyobb képviselőcsoportját alkották, szemben a szavazatoknak csupán 37%-ával 269 mandátumot elnyert Munkáspárttal. A vesztes miniszterelnököt, *James Callaghand* pártja megválasztotta ugyan az ellenzék vezérének, de 1980-ban helyét *Michael Foot*¹ vette át. Foot vezetése alatt a párt a thatcheri reformokra reagálva erősen balra tolódott. A politikai programon túl ez abban is jelentkezett, hogy a pártban a szakszervezetek sokkal nagyobb befolyást szereztek.²

A Labour az 1983-as választásokra elkészítette a *Britannia új reménysége* című választási kiáltványát (*Labour Party General Election Manifesto 1983: The new hope for Britain*).³ Ez az 1906-ban alapított párt történetének egyik legbaloldaliabb programja volt, amit már elkészültekor is sokan anakronisztikusnak

tekintettek.⁴ A program a neoliberais reformokra való reakcióként az állami újraelosztás növelését, a privatizált ipari vállalatok köztulajdonba való visszavételét és a szakszervezetek gazdaságra való befolyásának erősítését tűzte ki célul. A kompenzáció nélküli államosításon túlmenően szigorúbban szabályozták volna a szigetországban megtelepedett multinacionális vállalatokat és a banki hitelezési politikát. Ingyenes szociális és egészségügyi ellátást ígértek az Nemzeti Egészségügyi Szolgáltatón (*National Health Service*) keresztül. Győzelmük esetén állami lakásépítési és beruházási programba kezdtek volna és ezzel munkahelyeket is kívántak teremteni. Szigorúbb állami ár-szabályozást követeltek és állami eszközökkel tettek volna rendet a koncentrálódon tulajdonosi szerkezetű brit sajtópiacon. Sürgették Skócia függetlenítését, a Lordok Házának feloszlását és az Európai Közösség elhagyását. Ez utóbbit leginkább azért, mert tudatában voltak annak, hogy fenti politikai programjuk megvalósítása számos ponton ellenkezett volna az európai integráció alapelveivel (tőkének szabad áramlása, piacgazdaság). A hidegháború ellen teljes és egyoldalú nukleáris leszerelést követeltek, amit – környezetvédelmi és foglalkoztatási okokból – az atomerőművek bezárásával is kiegészítettek volna.

A választásokon a Munkáspárt katasztrofális vereséget szenvedett, amiért csak részben lehet felelőssé tenni a szakirodalom által „Falkland-faktor”-nak nevezett jelenséget. Az 1982-ben ki-robbantott háború azon túl, hogy hatalmas népszerűség-növekedést eredményezett Margaret Thatcher pártja számára – megosztotta a Munkáspártot. Ugyanakkor a nagyarányú vereségben kiemelt szerepe volt annak, hogy a Munkáspárt félreértette szavazóinak elvárásait és túlzottan radikális, baloldali programot hirdetett. Sok szavazatot veszített a párt azzal is, hogy a belőle kivált szociáldemokraták a Liberális Demokratákkal szövetségre lépve 25,45%-nyi szavazatot kaptak. A voksoknak csupán 27,6%-át megszerző Munkáspárt 1945 óta nem szerepelt ilyen rosszul parlamenti választáson. A Konzervatív Párt 397 mandátumával, szemben a Munkáspárt 209 képviselőjével, magabiztos többséget szerzett a brit alsóházban.

Sürgős változtatásra volt szükség a párt politikai stratégiájában, erre személyi garanciát Neil Kinnock⁵ jelentett, aki Michael Footot váltotta fel mint a párt vezéré. A párt hagyományos, mérsékelt baloldalihoz tartozó politikai folyamatosan azért küzdött, hogy pártjának döntéshozó fórumairól kiszorítsa a még Foot idejében odakerült szélsőségesen baloldali politikusokat. Szerencsétlenségére az 1984–85-ös bányászsztrájkok nagyon megosztották pártját, így az 1987-es választásokra képtelen volt egyesíteni és megreformálni azt. Folyamatosan vereségeket szenvedett el Thatchertól, akár a munkavállalói jogok érvényesülésének, akár pedig a Nagy-Londoni Tanács feloszlásának kérdésében.

A választási vereség ellenére a Munkáspárt vezére továbbra is Neil Kinnock maradt, ezzel némi esély nyílt számára, hogy végre hathatós reformintézkedéseket tudjon végrehajtani. Felülvizsgálta a párt politikai irányvonalát (*Document of policy review*), azonban a párt fundamentális ideológiai modernizációja továbbra is elmaradt. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy a párt népszerűsége 1989-re a falklandi háború kirobantása óta nem látott mértékben megnőtt.⁶ A választásokra készített programnyilatkozatukban az 1987-es középére húzó-dáshoz képest is mérsékeltebb hangot ütöttek már meg. Szó sem volt államosításról és multinacionálistőke-ellenességről. Az *Itt az ideje, hogy Britannia újra dolgozzon (működjön)* (*Labour Party General Election Manifesto 1992: It's time to get Britain working again*)⁷ címet viselő dokumentum a korábbiakhoz képest piacbarátabb intézkedéseket tartalmazott, az állami tulajdon fontosságának hangsúlyozásával szemben előtérbe került az állami gazdasági kontroll szerepe. „A modern kormányzat stratégiai szerepe nem a piac helyettesítésében, hanem a piac megfelelő működésének biztosításában áll.”⁸ A hagyományos szociáldemokrata értékek érvényesülése érdekében igazságosabb adórendszert és megnövelt szociális ellátásokat ígértek. A program kulcseleme volt az NHS válságának kezelése, ezt nem privatizációval, hanem plusz források biztosításával és reorganizációval kívánták elérni. A nyolcvanas években még az Európai Közösség elhagyását követelték a munkáspárti politikusok, azonban 1992-ben már határozott – az 1987-es attitűdváltáson túlmenő – európai integrációpártiság jellemezte őket. Nem kilépésre, hanem az integrációs intézményekben való minél hatékonyabb részvételre és az újra „első osztályú taggá válásra” van szükség – írták programjukban.

A választási kampányban azonban a Munkáspárt képtelen volt magát kivonni a konzervatívok azon –ekkor már évtizedes múltra visszatekintő – kritikája alól, hogy a munkáspárti kormányzás magasabb adókat, lazább állami költsékeztést, rosszabbul működő piacgazdaságot jelentene. Nem tudták kezelni azt sem, hogy a párt még mindig nyíltan vállalt szocialista elkötelezettsége miatt a kilencvenes évek kezdetének világpolitikai változásai után a toryk folyamatosan antidemokratikus törekvésekkel vádolták őket. „Bár a politika ekkor erős középpártot igényelt, sosem sikerült egy koherens centrumalternatívát bemutatni. 1987-ben és 1992-ben, bár a Munkáspárt már helyreállította egységét, a konzervatívok mégis állandóan »visszaporgették« a múltat és kétségbe vonták a Munkáspárt egységének valóságát.”⁹ Helyzetüket tovább rontotta, hogy Neil Kinnock személyiségének megítélése is vitatott volt, megnyilatkozásai szegényesek, ugyanakkor erőltetettek voltak, a bulvársajtó (különösen a *The Sun*) pedig minden korábbi meghaladó mértékben támadta a párt vezető személyiségeit. Az 1992. ápri-

lis 9-én megtartott általános parlamenti választásokon a Munkáspárt a szavazatok csupán 34,4%-át megszerezve ismét vereséget szenvedett. A toryk mandátumtöbbsége ugyan csökkent, 336 képviselőjünkkel szemben már 271 munkáspárti képviselő foglalt helyet. Azonban annak ellenére, hogy a Munkáspárt a nyolcvanas évek romantikus antikapitalizmusától politikájának megújítása által közelített a politikai centrum felé, nem volt képes hitelesen reagálni a megfeneklett neoliberális-konzervatív reformokra és a párt fenti tulajdonságai lehetetlenné tették, hogy a konzervatív pártból kiábrándult bizonytalan szavazókat maguk mellé állítsák.

Második választási veresége után Neil Kinnockot John Smith¹⁰ követte a pártvezéri poszton. Ő a kinnocki reformok folytatását ígérte, és – bár sokan vádolták meg azzal, hogy „Kinnock embereként” kerülhetett pozícióba – kezdeti reformintézkedései bebizonyították, ő az, aki győzelemre vezetheti a Munkáspártot. 1993-ban olyan reformokat fogadtatott el a párt kongresszusával, amelyeket egy évtizeden át halogattak. Megharmadolta a párt szélsőbaloldali radikálisainak befolyását és csökkentette részvételüket a párt döntéshozó fórumain.¹¹ A Munkáspárt politikai reformjának részeként Smith sürgette a Skócia és Wales részleges függetlenségének helyreállításához szükséges intézményes reformok végrehajtását. Pragmatikus politikai intézkedései erősen tradicionális stílussal és retorikai fordulatokkal vegyültek. Az intézményes reformokon túl egy sor olyan politikai irányváltást kezdeményezett, amelyek körvonalozták az általa „új munkáspártiságnak” nevezett politikai-ideológiai víziót. A párton belül független vizsgálóbizottságot hozott létre abból a célból, hogy „koherens elméleti keretet adjon a korábban a választói pragmatizmus által diktált programalkotásnak”.¹² Bár a *Társadalmi igazságosság. A nemzeti megújulás stratégiái*¹³ címet viselő dokumentum szerzői olyan gondoskodó állam kialakítását javasolták, amelyben (1) a társadalmi válsághelyzet kezelésére nem a „szociális háló” szolgál, hanem az „ugródeszkaként” funkcionáló, esélyeket teremtő újraelosztási rendszer; (2) az oktatási és képzési rendszerek hozzáférhetőségét úgy szélesítik ki, hogy az alkalmas legyen minden polgár tehetségének kibontakoztatására; (3) az állam a választók egész életére szóló esélyeket kínál, megteremtve ezzel az egyensúlyt férfiak és nők, a munka és a család, a szabadidő és a nyugdíjas évek között; (4) újraalkotják a társadalmi tőke újraelosztását, hogy a közérdek képviselőit és érvényesítésére hivatott intézmények valóba megteremthessék az élet nélkülözhetetlen feltételeit.¹⁴ A dokumentum azonban már csak John Smith tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála után került nyilvánosságra.¹⁵ Halála megrázta a pártot, de növekvő népszerűségük miatt nem engedhették meg maguknak egy hosszan elhúzódó vezetési válság kialakulását.

TONY BLAIR ÉS A HARMADIK ÚT

John Smith halálával elfogytak azon munkáspárti politikusok, akik tevékenyen részt vettek a nyolcvanas évek belharcaiban. A politikai irányváltás után a tragikus események következtében generációváltást kellett végrehajtani a párt vezető testületeiben, amely után olyan politikusok kerültek döntési pozíciókba, akik a nyolcvanas években „hátsó padsoros”¹⁶ képviselőkként dolgoztak a pártban, majd pedig az új évtizedben kisebb-nagyobb pozíciókat töltöttek be Neil Kinnock és John Smith árnyékkabinetjeiben. Az utódlás kérdésében három fiatalabb politikusnak volt kiemelkedő szerepe: Tony Blairnek, Gordon Brownnak és Peter Mandelsonnak. Mielőtt továbbhaladnánk a párt történetének leírásában, célszerű részletesebben is bemutatni őket, hiszen pártjuk vezéregyenységeiként napjainkban is ők hárman alakítják a Munkáspárt politikai stratégiáját.

Tony Blair apja a Durhami Konzervatív Társaság elnöke volt, akinek ekként jó esélye volt arra, hogy tory parlamenti képviselő legyen. Azonban 1963-ban szélütést szenvedett, így le kellett mondania a politikai karrieréről. Fia kitűnő iskolákat végzett, és Oxfordban tanult ügyvédnek. Ebből a konzervatív, vallásos szocializációs közegből jutott el a Munkáspártig, ahol már 1982-ben parlamenti képviselőnek jelölték, miután Beaconfield konzervatív párti képviselője meghalt. Blair szerencsétlenségére az időközi választást április 3-a (a falklandi háború kitörésének napja) után tartották, így bár esélyes jelölt volt, a Falkland-faktor érvényesülése következtében tory ellenfele győzött.¹⁷ 1983-ban azonban Sedgfield képviselőjeként már bejutott a brit alsóházba, ahol azóta is ezt a választási körzetet képviseli, megszakítás nélkül. A nyolcvanas évek második felében kereskedelmi és iparügyi szóvivője volt az árnyékkormányának, majd pedig energia- és foglalkoztatásügyi miniszter volt Neil Kinnock árnyék-miniszterelnöksége alatt. 1992-től 1994-ig pedig – a kiemelt jelentőségű – árnyék-belügyminiszteri posztot töltötte be immáron John Smith vezetése alatt.¹⁸

Gordon Brown Edinburghban végezte tanulmányait, majd óraadó közgazdászként tanított az Edinburghi Egyetemen. A parlamentbe először 1983-ban jutott be, Kelet-Dunfermline képviselőjeként. 1985-től 1992-ig a kincstárért, a kereskedelmiért, az iparért és a gazdaságért felelős árnyékminiszterként vett rész parlamenti frakciójának munkájában.¹⁹ John Smith Brownt jobban kedvelte és képviselőtársai körében is népszerűbb volt mint Blair. Azonban az 1992-es Kinnock–Smith viszálykodásnak éppen Brown volt a legnagyobb vesztese, mivel Kinnock őt tette felelőssé a kudarcért.²⁰ Kinnock egyébként nyíltan mindenki értésére adta, hogy ő Blairt kedveli jobban. A font árfolyamának összeomlásakor (1992. szeptember 16.), az ún. „fekete szerdán” a konzervatívok úgy nyilatkoztak, hogy a

válságot még Brown se tudta volna jobban kezelni, hiszen Brown nyíltan támogatta a font árfolyamának konzervatív szabályozási módját. Ennek ellenére Tony Blairrel együtt Gordon Brownt is esélyesnek tartották arra, hogy Smith-t kövesse a pártvezéri poszton.

A királycsináló szerepét Peter Mandelsonra osztották. Ő félve tisztelt, ugyanakkor rettegett szereplője az angol politikai életnek, sokan elragadtatással, sokan pedig utálattal gondolnak rá. Egyetemi tanulmányait Oxfordban végezte, filozófiát, politikatudományt és közgazdaságtant tanult. Az egyetem elvégzése után a szakszervezeti mozgalomban dolgozott közgazdászként, majd 1982-től 1985-ig egy londoni televíziós társaság producereként tevékenykedett. A pártba ugyan már 1969-ben belépett, de a pártnál munkát csak 1985 után vállalt, részt vett a nyolcvanas évek belső pártharcaiban, azonban mindig a háttérben maradva, sosem parlamenti képviselőként. 1985-től egészen 1990-ig a párt kommunikációs és kampányügyeit irányította, jól hasznosítva televíziós ismereteit.²¹ Ő volt az első politikus Angliában, akire a nagy karriert befutott „spin-doctor”²² kifejezést először alkalmazták. Sokak legnagyobb meglepetésére 1992-ben képviselőjelöltté választatta magát, és be is jutott a brit alsóházba, Hartlepool képviselőjeként.

John Smith halála után csak egy modernizációpárti jelölt szállhat be az utódlási harcba, különben a Blair–Brown jelölt-kettős megnövelte volna a párt baloldalához tartozók esélyeit. Mandelson volt az, akinek rá kellett beszélnie Brownt arra, hogy ne jelöltesse magát.²³ Az angol sajtó – kis kivétellel – Blairt jelölte meg lehetséges utódként, ugyan Brown is szerepelt a sajtó találgatásaiban, ő azonban nem vállalta a jelöltséget és Blair pártvezérré választását támogatta. Tony Blairt pártvezéri kampányában Peter Mandelson segítette, bár sokan arra intették, hogy tartsa tőle távol magát.

Tony Blairre várt az a feladat, hogy felhasználva elődei munkájának eredményeit, befejezze a Munkáspárt reformját és egyetemes ideológiát dolgozzon ki, amelynek hatékony felhasználásával pártja mögé állíthatja a brit választók többségét. A több mint egy évtizedes újrapozicionálási folyamat, amely alatt az Új Munkáspárt organikusán fejlődött ki a kilencvenes évek baloldali világmagyarázataiból, a Thatcher-korszak számos elemét is integrálja úgy, hogy egyben reflektál az elmúlt másfél évtized politika és gazdasági változásaira is. Tony Blair pártvezérré való megválasztása után két területen hajtott végre kiterjedt reformokat: a párt politikai programjában és intézményrendszerében. A pártreform folyamán kitüntetett mértékben támaszkodott az Egyesült Államok Demokrata Pártja megújulásának tapasztalataira. Mindezen intézkedéseknek egyetlen célja volt: alkalmassá kellett tenni a pártot a hatalom átvételére és a felelős, szakértő kormányzásra.

A pártreform tartalmi vonatkozásainak szimbolikus erejű lépése volt, amikor megváltoztatták a párt alkotmányának híres és érinthetetlennek vélt negyedik klauzuláját, amely a társadalmi tulajdonlás elősegítéséről szólt. Ez olyan pontja volt a párt alapszabályának, amelyet egyrészt még a korábbi reformista vezetők sem voltak képesek megváltoztatni, másrészt miatta a Konzervatív Párt számára mindig nyitva állt annak lehetősége, hogy a szavazókat a Munkáspárt államosító törekvéseivel ijesztgethesse. A régi, 1918-ban kialakított alapszabály a munkásság képviselőivel és teljes társadalmi emancipációjának kivívásával bízta meg a párt vezetőit és tagjait, felszólította őket arra, hogy jó kapcsolatokat ápoljanak a szakszervezeti tömörülésekkel. Legfontosabb kitételként pedig a záradék 4. pontjában célként jelölte meg „a kétkezi és szellemi ipari munkások által végzett munka gyümölcseinek biztosítását [...] a köztulajdonlás bázisán.”²⁴ Az 1995. április 29-én a pártkongresszus küldötteinek 65%-a által támogatott új változat – kevésbé konkrét megfogalmazással – „dinamikus gazdaság [...] igazságos társadalom, nyílt demokrácia és egészséges környezet”²⁵ kialakítását jelöli ki. Bekerült az alapszabályba az is, hogy a Munkáspárt a szigetország polgárainak érdekeit a Brit Nemzetközösséggel és az európai intézményrendszerekkel együttműködve képviseli. Ebben a munkában – a szakszervezetek támogatásán túl – együtt kívánnak működni a civil szféra és a fogyasztói érdekképviselő szervezetekkel is.

Az új szociáldemokrácia kísérletet tesz a keresleti és a kínálati gazdaságpolitika dichotómiájának meghaladására. Szemben a keresleti oldal keynesiánus gazdaságpolitikájával és a minimális állam neoliberais-friedmani filozófiájával, lehetséges egy köztes megoldással is növekedési pályára állítani a gazdaságot. Meg kell őrizni a fiskális szigort, csökkenteni kell az állami elvonás mértékét, de csak annyira, hogy lehetőség legyen a neointervencionista ipar- és foglalkoztatáspolitikai kialakítására.²⁶ Az etatista szociáldemokrácia elosztási és a neoliberalizmus államtalanító politikájával szemben – Giddens szerint – lehetséges az „esélyteremtő állam” kialakítása. Az ilyen állam az emberi képességek fejlesztésén, a lehetőségek újraelosztásán keresztül tesz kísérletet az egyenlőtlenségek csökkentésére. Az új szociáldemokrácia nem bízna pusztán a piacra és a civil szervezetekre a szociális kérdések megoldását. A Harmadik út elmélete szerint az univerzális segélyezés helyett célzott segélyekre és aktív kormányzati foglalkoztatáspolitikára van szükség a társadalmi válságok enyhítésének érdekében. A pénzügyi segélyezés vezérelvét „az emberi tőkébe való, minél teljesebb körű befektetés adja, és nem az életben maradás közvetlen gazdasági alátámasztása”.²⁷

Az Új Munkáspártnak a választásokra elkészített kiáltványában az Új Munkáspárt: mert Britannia jobbat érdemel (Labour

Party General Election Manifesto 1997: New Labour: because Britain deserves better) címet viselte. Ennek alap gondolatát egy későbbi beszédében így összegezte a pártvezér: „Az 1960-as években az emberek azt gondolták, hogy mindig a kormány jelenti a megoldást. Az 1980-as években az emberek azt mondták, hogy maga a kormány a probléma. Az 1990-es években tudjuk, hogy nem oldhatjuk meg a munkanélküli osztály gondjait a kormány nélkül, de a kormánynak magának meg kell változnia, ha a megoldás része akar lenni, nem pedig a problémáé.”²⁸ A program a jóléti reformon túl alkotmányos reformot és oktatási reformot ígért, bezárással fenyegette meg a nem jól teljesítő iskolákat és elbocsátással a rossz pedagógusokat. Szigorú monetáris politika bázisán kívánták megvalósítani gazdaságélénkítő programjukat, elkötelezték magukat a társadalmi kirekesztés elleni a harc mellett. Nem egyenlő bérezést, hanem valódi egyenlőséget ígértek: „egyenlő esélyt a kiteljesedésre, egyenlő hozzáférést a tudáshoz és a lehetőségekhez”.²⁹ Az etatista szociáldemokrácia elosztási és a neoliberalizmus államtanító politikájával szemben – Anthony Giddens szerint – lehetséges az „esélyteremtő állam” kialakítása. A párt kampánydokumentumában a fentebb ismertetett általános reformprogramon túl öt konkrét ígéret szerepelt, ezek: (1) Az öt-, hat- és hétéves iskolások osztálylétszámait harminc alá csökkentik; (2) a fiatal bűnelkövetőket hamarabb ítélik el; (3) csökkentik a kórházi várakozási listák hosszát; (4) 250 000 fiatal munkanélkülit kivonnak a segélyezésből és munkába állítják őket; (5) a fűtés áfáját 5%-ra csökkentik. A kampányban a jövőre koncentráltak és minden politikai megoldási javaslatukat úgy mutatták be, hogy az a „többség és nem a kisebbség” érdekeit fogja szolgálni.

Az állandó adóemelési várakozások ellen 1997. január 20-án Gordon Brown bejelentette, hogy kormányra kerülése esetén a Munkáspárt nem fogja megemelni a jövedelemadót, és minimum két évig változatlanul hagyják a konzervatívok állami kiadási volumenét. Külön fejezetet szenteltek az NHS korlátozott piacosítással történő reformjának és az állami redisztribúció csökkentésének. Alkotmányos reformra vonatkozó célkitűzéseikben szerepelt Wales és Skócia részleges függetlenítésének végrehajtása, de a döntést az országrészek polgáraitra hagyták. Meg kívánták reformálni a tisztán többségi brit választási rendszert, átalakítva azt egy arányosabb képviselőket megengedő rendszerre. Megszüntették volna a Lordok Házában az „örökletes peerek” (*hereditary peers*) tagságát. Az arisztokratikus elven szerveződő felsőházban a helyüket érdemeik elismerésért elnyert (*life peer*) tagok, az egyházi főrendek képviselői (*spiritual lords*) és a korábbi felsőbírósági tagok (*law lords*) mellett helyet foglalnak olyan, örökletes főrendi címet viselő családok is (1994-ben 773-an voltak), amelyeknek elsőszülött fiúgyermekai a felsőház tagjainak jó részét kiteszik.³⁰ A prog-

ram további intézkedéseket kívánt tenni a Westminster valódi demokratizálása érdekében, különösen azért, hogy határozott decentralizációt sürgettek az állami döntéshozatalban. A döntéshozatali folyamatok decentralizálásának érdekében a helyi önkormányzatok megerősítését és a londoni főpolgármesteri poszt újbóli létrehozását ígérték. Az európai integráció intézményeivel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy az Egyesült Királyság minél aktívabb részvételére van szükség, élére kell állni az európai egyesülési folyamatnak, mivel a globalizálódott világban a nemzetek közötti kooperáció lehet a nemzeti autoritás megerősítésének eszköze.³¹ Az euróövezetbe pedig akkor kell belépni, ha az sikeresnek bizonyul és egyértelműen az ország érdekét szolgálja.

A MUNKÁSPÁRT MINT MÉDIAPÁRT

A klasszikus jóléti állam társadalomátalakító programjának eredményeképpen kialakult, és a nyolcvanas évek neoliberais-neokonzervatív politikájával átstrukturált társadalmak politikai elitcsoportjainak szembe kellett nézniük azzal a kihívással, hogy – miközben társadalmak politikai szervezhetősége folyamatosan csökkent és államaik legitimációs bázisa is erodálódott – hagyományos politikai gyakorlatuk egyre hatástalanabbnak bizonyult. A differenciálódott, individualizálódott és fogyasztóivá vált társadalmakban az egyre szélesebb közönség elérésére törekvő sajtó botrány- és személyiségközpontúvá vált, a parlamenti tudósítások még a hagyományos napilapokban is megrövidültek. A politikai pártok olyan adaptációs kényszerhelyzetbe kerültek, amelyre a professzionalizálódás választ adtak. Ennek jegyében alakították át a versengő néppárti struktúrába beágyazódott zsákmánypártjaik intézményeit, amelyek így a lehető legszélesebb szavazói csoportok megszólítására törekednek, és ezen tevékenységükben – többek között – a véleménykutatás és a marketing legmodernebb eszközeire támaszkodnak.

A média világában bekövetkezett átalakulásra szemléletes bizonyíték volt az a jelentés, amelyet *Jack Straw* brit munkáspárti képviselő³² készített el 1993-ban, az angol parlamentnek a brit írott sajtóban való megjelenéséről, a tudósítások terjedelmében és mélységében bekövetkezett változásokról az 1980-as esztendő követően.³³ A tanulmány alapvető megállapítása az volt, hogy a nyolcvanas években folyamatosan csökkent a parlamenti tudósítások terjedelme, és ez a tendencia csak erősödött a kilencvenes évek elején. A tradicionális lapok (*The Times*, *Independent*, *The Guardian* stb.) rendre megszüntették kifejezetten a parlamentben elhangzott felszólalásoknak szentelt rovataikat. A szenzációhajhászás, a személyiség- és botrányközpontúság alapvető jellegzetességgé vált. Az írott sajtóban

bekövetkezett változások hatással voltak az elektronikus médiumokra is, az elmúlt időszak angol kormányainak miniszterei (és ellenzéki árnyékminisztertársaik is) sokkal gyakrabban választanak parlamenten kívüli fórumokat politikai kezdeményezéseik bejelentésére, hiszen csak így számíthatnak nagyobb nyilvánosságra.³⁴ Tony Blair még 1987-ben (!) kritikus éleslátással nyilatkozott a sajtó illetően átalakulásáról: „*Napjaink hírei azonnaliak, ellenségesek a bonyolult minősítésekkel szemben. Ha nem vagy képes egy mondatba, vagy akár egy frázisba összefoglalni mondanivalódat, felejtsd el! Köss össze két gondolatot vagy érzést és a tömegkommunikáció nem megismételni fogja őket, hanem választani fog közöttük. [...] Az igazság szintje kommunikálhatatlanná válik, mivel a teljes nyíltság a tömegmédiumokon keresztül fegyverré válik az ellenfél kezében.*”³⁵

A Munkáspárt intézményes reformjának keretében a párton belül még mindig nagy befolyással bíró szakszervezetek szerepét erősen szűkítette Tony Blair, korlátozva a szakszervezeti delegáltak arányát a pártkongresszus küldötteinek körében.³⁶ Blair a közvetlen szavazási megoldások általánossá tétele mellett (elsődlegesen a szakszervezetek befolyásának csökkentése végett) megnövelte a pártvezetés autonómiáját és hatékonyabban működő központi pártszervezetet alakított ki.³⁷ Az új struktúrában a politika alakításának jelentős része a pártvezéren, illetve az ő irodáján keresztül történik. Ezen iroda működésébe sokkal kiterjedtebben vontak be a közvélemény felméréséért és az értelmiségi bázis biztosításáért felelős *think-tan*keket és imázsformálással foglalkozó reklámcégeket. Anthony Giddens kezdettől fogva részt vett a Munkáspárt ideológiai arculatváltásának végrehajtásában, az ő tanácsadói csoportja mellett ki kell még emelni az *Institute for Public Policy Research* (IPPR) szerepét. Az IPPR-nak igen erős befolyása volt és van az Új Munkáspárt politikai stratégiájának alakítására.

Az új vezetés intenzív és sikeres tagtoborzást kezdeményezett, amelynek eredményeként több mint százezer új tag lépett be a Munkáspártba.³⁸ Ennek kettős hozadéka volt, egyrészt elősegítette a párt tagságának generációváltását, másrészt pedig olyan tagok tömegeivel lepte el az alapszervezeteket, akik nyilvánvalóan vele szimpatizáltak, hiszen az ő hatására léptek be a pártba. A megújult tagság segítségével a politikai program reformja is elkezdődhetett. A szakszervezetek befolyásának csökkenése ugyan kevesebb pénzt is jelentett, ugyanakkor a gazdag magánadományozók körében végzett adománygyűjtés és a megnövekedett tagdíjbefizetések pótolták a hiányt. 1986-ban a párt költségvetésének háromnegyedét tette ki a szakszervezeti támogatás, ez 1996-ra 50%-ra csökkent.³⁹

A Munkáspárt intézményes reformjával egy tradicionális néppárt bázisán kellett kialakítani egy olyan modern pártot,

amely közel áll a szakirodalom ideáltipikus médiapártjához, amelyben „a kiterjedt hierarchikus kommunikációt és döntéshozatali struktúrát tekintik hatékony eszköznek a mediatizált politizáláshoz”.⁴⁰ Itt a pártvezér határozza meg mind a működést, mind a szerveződést. A tagság szerepe a szórólapok bedobálására, a plakátok felragasztására korlátozódik, és maximum a marketingszakemberek által kidolgozott feladatok végrehajtásában vesznek részt. A kampánykommunikáció szerepe felértékelődött, az előkészítésbe reklámcégeket és sokkal több tanácsadót vonnak be. A közvélemény-kutatás módszerét sokkal kiterjedtebben használják, fókuszcsoporthok akár napi rendszerességgel vizsgálata, a kampányfilmek és dokumentumok tesztelése természetes gyakorlattá vált. A mindent meghatározó cél a győzelem, a hatalom megszerzése és megtartása, minden más ezeknek van alárendelve. A médiapárt belső struktúrája célirányosan a vezér hatalomba juttatásának megfelelően szerveződik, kiemelkedő fontosságot tulajdonítanak a pártvezér kompetenciájának és imázsának. A pártok így szolgáltatást kínálnak a választóknak, az ország kormányzásának szolgáltatását.⁴¹ A kompetitív struktúrájú pártrendszerben nem eléggé hatékony egy olyan néppárt, amelyen belül a bázisdemokrácia túláradó mértékben van jelen, a párttagság és a platformok túlzott beleszólása kontraproduktív. Ha a hatalomba jutás a legfőbb cél, akkor a legfőbb belső szervezési elvnek a versenyképesség fenntartásának képességét kell tekinteni, a rugalmasság, a hatékonyság, az egységes és dinamikus kommunikáció elengedhetetlen a szavazatmaximalizáláshoz.

AZ 1997-ES PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK

A választási kampány finisében – az 1992-es tapasztalatokból okulva – a Munkáspárt stratégiai óvatosan bántak a vélemény-kutatások által mért 15–20 százalékpontos előnnyel. Mindvégig építettek a választóknak a 18 éves tory uralomból való kiábrándultságára.⁴² A felkészülésben 1996-tól segítségükre volt Stan Greenberg és Philip Gould, akik Bill Clinton választási kampányának voltak közvélemény-kutatási irányító.⁴³ Ugyanakkor tisztában voltak azzal, hogy a választási kampányt az fogja eldönteni, hogy a párt milyen hatékonysággal lesz képes kezelni a „gyengéiket” érő támadásokat. Jól időzített nyilatkozatokkal minden kényes témát sikeresen kizártak a kampány lehetséges témái közül.

A kampányban el kellett hitetni a választókkal, hogy a párt ért a gazdaság irányításához, ennek elérése érdekében Tony Blair számos előadást tartott gazdaságpolitikai kérdésekről, a közoktatásról, a szociális ügyekről és az EU-ról, főleg hezitáló konzervatív szavazók előtt.⁴⁴ Peter Bull megvizsgálta, hogy mi-

ilyen retorikai eszközökkel és kommunikációs technikákkal tett Tony Blair kísérletet arra, hogy a lehető legszélesebb választói csoportok számára elfogadható formában mutassa be a Munkáspárt modernizációját.⁴⁵ A modernizációs retorika lehetővé tette számára, hogy egyszerre hangsúlyozza a változást és a megőrzést, így büszkén felvállalhatta a véghezvitt reformokat, ugyanakkor ezeket a párt hagyományos értékeinek bázisán volt képes bemutatni. Egyszerre kellett konzisztensnek és koherensnek mutatkoznia, és egyben elkerülnie azt, hogy személyes imázsát és a párt arculatát károsító nyilatkozatot tegyen. Mindezzel az Új Munkáspárt egy társadalmi értelemben véve nagyon nyitott, befogadó arculatot alakíthatott ki magának. A szavazat-maximálást lehetővé tevő retorika megvalósításában kiemelkedő szerepe volt Tony Blair professzionális politikai kommunikációs képességének.

A parlamenti választásokon a szavazók 71,5%-a vett részt. A Munkáspárt a szavazatok 43,3%-át megszerezve 419 képviselőt küldhetett az alsóházban (ez a mandátumok 63,6%-át jelenti). A Konzervatív Párt 165 képviselője (a mandátumok 25%-a) a választók 30,7%-ának támogatását élvezte.⁴⁶ A választások eredményeképpen a Konzervatív Párt mind Walesből, mind pedig Skóciából teljesen kiszorult. A részvételi arányt érintően ki kell emelni, hogy a második világháborút követően ez volt a legrosszabb. *David Denver* és *Gordon Hands* szerint azt a paradox helyzetet, hogy a konzervatív szimpatizánsok részvétele erősen csökkent, de a munkáspárti szavazatok aránya erősen nőtt úgy, hogy a teljes részvételi adatok erősen csökkentek (leginkább a munkáspárti körzetekben, a kétkezi munkások és a kevésbé vagyonosak körében) a következőképpen kell feloldani.⁴⁷ Az alacsonyabb részvételi mutatóknak az az oka, hogy pont a munkáspárti körzetekben élő alsóbb társadalmi csoportokhoz tartozók veszítették el a Munkáspártba vetett bizalmukat, és ezért távol maradtak a voksolástól. Ez a Munkáspárt számára is komoly figyelmeztetés, hiszen e körzetekben pont a szegényebb választók körében esett a támogatottságuk.⁴⁸

A Munkáspárt 43,3%-os támogatottságáról azt mondhatjuk el, hogy a párt 1997-es eredménye a szavazatarányt tekintetbe véve nem egyedülálló. Ez ugyan magasabb az előző hét választásokon elértéknél, de meg sem közelíti a pártnak az 1945–66-ig mutatott teljesítményét. Azonban így megválaszolatlanul hagytuk a következő kérdést, hogyan lehetséges az, hogy a párt ilyen támogatottság mellett a mandátumok 63,6%-át szerezte meg? Hiszen a 419 képviselő egyedülállóan nagy frakciót alkothat és erre 1945 óta nem volt példa. A kimagasló eredményben nagy szerepe volt annak, hogy a Konzervatív Párt támogatottsága fél évszázados mélypontra zuhant. A párt 1992. szeptember 16-a, az ún. fekete szerda óta nem vezetett a véleménykutatásokban.⁴⁹ Előfordult, hogy a Munkáspárt közel negyven száza-

lékponttal vezetett a közvélemény-kutatásokban, és a toryk e hátrányuk behozására soha nem mutatkoztak képesnek.⁵⁰ A választásokon a Munkáspárt támogatottsága országos átlagot tekintve kiegyensúlyozottan magasnak volt mondható, támogatottságát Dél-Angliában és Nagy-Londonban képes volt megnövelni, szemben a konzervatívokkal, akik Dél-Angliában és Nagy-Londonban 12%-os, Walesben és Skóciában pedig 8–10%-os szavazatsökkenést szenvedtek el. A tisztán többségi választási rendszer sajátos vonása, hogy a „győztes nagyon győz”.⁵¹ Az évtizedes tapasztalatok azt mutatják, hogy az a párt, amelyik a szavazatok 33%-ánál kevesebbet szerez meg, hátrányba kerül, mandátumaránya alul fogja múlni a rá leadott szavazatok arányát.⁵² 1918 óta ez volt a harmadik alkalom, hogy a toryk kárára torzított a választási szisztéma, míg a Konzervatív Párt esetében –5,7 százalékpont volt az eltérés a mandátumok és szavazatok aránya között, addig Munkáspárt esetében ez +20,3 százalékpont volt.⁵³

Az 1997-es választások eredményének kialakulásában a részvételi mutató alakulása és a választási rendszer viselkedése mellett az átszavazó korábbi konzervatív szavazóknak volt komoly szerepük. Az 1992-ben a konzervatívokra szavazók 28,5%-a 1997-ben más pártokat támogatott, 13 százalékpont szavazott át a Munkáspártra, 11 százalékpont a Liberális Demokratákra és a további 4,5 százalékpont jelentős része pedig a Referendum Pártra. A szavazóbázis kiszélesítése a nemek tekintetében is sikeres volt, az új munkáspárti szavazók közel hatvan százaléka volt nő⁵⁴, az első szavazók körében pedig 18%-kal növelte a támogatottságát a Munkáspárt.⁵⁵ Mindez azért volt különösen fontos, mert a brit parlamenti választások az ún. marginális körzetekben (*marginal seats*) dőlnek el (80–100 ilyen van). Ezek olyan körzetek, ahol az erőviszonyok rendszerint kiegyensúlyozottabbak, és a mandátumok sorsa az általános politikai helyzettől függ, szemben azon körzetekkel, ahol évtizedek óta általában ugyanaz a párt adja a képviselőt.⁵⁶ A Munkáspárt – célkitűzésének megfelelően és szemben az 1992-es választásokkal – képes volt kiszélesíteni szavazóbázisát és megnyerte e marginális körzetek többségét. Ameddig képesek lesznek ezen megszerzett szavazatokat megtartani, és a bázisuk erodálódását is meg tudják állítani, addig szinte lehetetlen feladat lesz a Labour leváltása.

TONY BLAIR MINISZTERELNÖK

Megválasztása után Tony Blair magabiztos, 179 fős parlamenti többséggel maga mögött napokon belül megalakította kormányát. Helyettese és az ipari, közlekedési és a régiókért felelős miniszter John Prescott lett, aki azonban csak névleg volt Blair

helyettese. A kancellár (pénzügyminiszter) természetesen Gordon Brown lett, a külügyminiszteri posztot pedig a kitűnő debattőr *Robin Cook* töltötte be. A belügyi tárcát Jack Straw, az oktatásit pedig a vak *David Blunkett* vezeti. Az egészségügy megreformálásának feladata *Frank Dobson*ra várta, a hadügyminiszter pedig *George Robertson* lett. Peter Mandelson pedig különleges feladatot kapott, tárca nélküli miniszterként a kormányzati politika stratégiai kivitelezéséért és hatékony kommunikációjáért, prezentációjáért felelt.⁵⁷ A kormány további tagjai is a reformisták közül kerültek ki, az itt felsorolt miniszterek alkotják a kormány magját, ők vesznek részt a kormányzati stratégia kialakításában.

A Blair-kormány széles parlamenti többséggel a háta mögött az Egyesült Királyság politikai rendszerét úgy alakította át, hogy a reformban vegyültek a centralizáció és a decentralizáció elemei. A parlamentáris királyság demokratizálásának, decentralizálásának legfontosabb lépései Skócia és Wales részleges függetlenségének megteremtése voltak. Ez kiegészült a Lordok Házának reformjával, amelyben az öröklött lordok szerepét szűkítették, és hosszabb távon olyan, delegáláson alapuló második kamarává alakítják, amelynek összetétele pontosabban leképezi a társadalom politikai és érdektagságát. A kormányzati decentralizációs politika kiemelt jelentőségű eleme volt a Nemzeti Bank függetlenségének megteremtése: ezzel a mindenkori kormány lemondott arról a jogáról, hogy közvetlenül beleszólhasson az irányadó kamatláb meghatározásába. Az elmúlt ciklusban további két nagy jelentőségű törvényt fogadott el a brit parlament: a pártfinanszírozás-törvény újraszabályozása átláthatóbbá és ellenőrizhetőbbé tette a pártok gazdálkodását, az újonnan elfogadott információs törvény pedig a modern adatvédelem elveinek érvényesülését segítette elő.

A személyiségközpontú és mediatizálódott politika kihívásaihoz sikeresen adaptálódó brit Munkáspárt hatalomra jutva ugyanezen kihívásoknak megfelelően centralizálta a brit kormányzati rendszert. Tony Blair erőteljes súlypontáthelyezést hajtott végre. A miniszterelnök hatalma a végrehajtó hatalom rendszerén belül erőteljesen megnövekedett, így Tony Blair minden korábbit meghaladó mértékű befolyással rendelkezik a kormányzati politika alakítására. Ezzel párhuzamosan megerősítették a Cabinet Office szerepét is: az összkormányzati koordinációt végző intézmény politikai és stratégiai befolyása dominálja az egész kormányzati rendszer működését. Az egységes és hatékony kormányzati kommunikáció megszervezése érdekében megnövelték a miniszterelnök irodájának a kimenő üzenetekre gyakorolt befolyását. A kabinetkormányzás érvényesülésének irányából elmozdulás történt a miniszterelnöki kormányzás irányába. A kormányzati döntéshozatalban a miniszterelnök szerepe megnőtt, szerepe szinte kizárólagos a főbb politikai

kérdések és az ideológiai keretek kialakításának területén. A politikai elemzők álláspontja szerint ez napjainkban nagyobb mértékben érvényesül, mint Margaret Thatcher miniszterelnöksége idején.⁵⁸ A kormányülések rövidek és gyakran formális napirend nélküliek. A valódi stratégiai döntéseket a kormány kulcsembereinek részvételével megrendezett – gyakran napi rendszerességgel – informális tanácskozásokon hozzák meg. Ezen találkozókon a miniszterelnökön túl rendszerint Peter Mandelson, Gordon Brown, *Alastair Campbell* (a miniszterelnök szóvivője és sajtótitkára) és *Jonathan Powell* (a miniszterelnök kabinetfőnöke) vesz részt.⁵⁹ Nagy felzúdulást keltett, hogy a miniszterelnöki kérdések óráját (*Prime Minister's Question Time*, PMQ) immáron csak hetente egyszer rendezik meg, szemben a korábbi heti két alkalommal, bár hosszát negyed órától fél órára növelték. A PMQ az angol politikai rendszerben a miniszterelnök és az ellenzék vezére szópárbajának rendszeres fóruma, ezért a végrehajtó hatalom ellenőrzésének és kritikájának kitüntetett színtere. További reformintézkedéssel a heti parlamenti ülésezés időtartamát mintegy egynegyedével csökkentették.

A brit politikai rendszerben végrehajtott, sok vitát kiváltó változtatások közös jellemzője az, hogy az egységes kormányzati és személyes imázs megformálásába és fenntartásába a politikai rendszer olyan intézményeit is bevonták, amelyek tradicionálisan éppen a rendszeren belüli viták színterei voltak. A parlamenti viták szerepének csökkentése, a kormányzati rendszeren belüli súlypontáthelyezések, a kormányülések eljelentéktelenedése és az informális kabinet stratégiai döntéshozatali szerepének megnövekedése mindezen gyakorlat érvényesülésének a következményei. A nem hivatalos fórumokra kizsorszolt döntéshozatalnak szinte szükségszerű következménye volt a kormányon belüli konfliktusok eskalálódása, hiszen ezen konfliktusokban mindig olyan kérdések kerültek elő, amelyeket éppen a kormányülésen kellett volna megtárgyalni.

Az 1997-es választások óta eltelt évek folyamán a Munkáspárt népszerűsége folyamatosan húsz százalékponttal múlta felül a konzervatívokét. (Csak a 2000 őszi kirobbanó olajárzás idején rendeződtek át rövid időre a pártpreferenciák.) Tony Blair 2001 áprilisának végére akarta kiírni az általános parlamenti választást, amelyet a száj- és körömfájás járvány miatt azonban csak június 7-én lehetett megtartani. A választásokon csupán a szavazásra jogosultak 59,4%-a vett részt. Ez az elmúlt másfél évszázad (békeidőben) legalacsonyabb részvételi aránya az Egyesült Királyságban. Jelenleg nem állnak még rendelkezésre olyan utólagos véleménykutatási eredmények, amelyek a távolmaradás okainak mélyebb vizsgálatát tennék lehetővé, azt azonban már most meg lehet állapítani, hogy legalább két tényező gyakorolt hatást a részvételi mutatókra: (1) a gyenge és

megosztott konzervatív ellenzék és (2) a munkáspárti szavazóknak a tradicionális munkáspárti egyéni választókerületekben tapasztalható, az országos átlagnál szignifikánsan magasabb távolmaradása. Ad 1.: A ciklus folyamán a Konzervatív Párt nem volt képes a választási vereség feldolgozására. A megosztott, belső vitáktól hangos párt egyetlen pillanatig sem mutatkozott hiteles, újra kormányképes alternatívának. A *William Hague* vezette toryk ugyan érték el részsikereket a kormányzati munka kritikájában, azonban a belső megújulási kényszernek nem engedelmeskedtek, és nem végezték el a thatcheri évtized tanulságainak vizsgálatát sem. Ad 2.: Mint már fentebb rámutattam, az 1997-es parlamenti választásokon a brit Munkáspárt képes volt arra, hogy a korábbiaknál szélesebb szavazói csoportokat integráljon. Ezen politikai újrapozicionálás azonban azzal járt együtt, hogy a párt tradicionális baloldali választói csoportjainak körében lemorzsolódást lehetett tapasztalni. 2001-ben ugyan továbbra is össze tudták tartani ezt a széles szavazótábort, de a hagyományos munkáspárti körzetekben az országos átlagnál nagyobb mértékű volt a távolmaradás mértéke.⁶⁰

A Munkáspárt ismételten földcsuszamlásszerű győzelmet aratott, 413 képviselőjével szemben csupán 166 konzervatív foglal helyet az alsóházban (ez a leadott szavazatok 40,7%-át, illetve 31,7%-át jelenti, és a parlamentben pedig 62,67%-os és 25,18%-os mandátumarányt eredményez). A Labour mandátumainak száma hattal csökkent (két elnyert és a nyolc elveszített körzet; ez utóbbiból ötöt nyertek el a Konzervatív Párt képviselőjeitjei), a konzervatívoké pedig eggyel növekedett. A legnagyobb mandátumnyerést a Liberális Demokráták mondhatják magukénak, nyolc körzetben szereztek meg új mandátumot és csak kettőt veszítettek el (ezen nyolcból hetet a Konzervatív Párttól vettek el).

Az angol parlamentáris demokrácia történetében még nem volt arra példa, hogy egy munkáspárti kormány ki tudta volna tölteni második teljes ciklusát. Tony Blair magabiztos többséggel a háta mögött végrehajthatja ez a történelmi tett, és jó eséllyel indul majd a következő választásokon is. Hiszen a megosztott, vezetési válsággal küzdő Konzervatív Pártnak az elmúlt évszázadok legnagyobb, egyik választásról a másikra történő szavazatnövelését kell végrehajtania ahhoz, hogy újra kormányra kerülhessen.

KÖVETKEZTETÉSEK

A második világháború utáni brit politikai konszenzus a keynesi gazdaságpolitika által irányított jóléti államot, a vegyes gazdaságot és Nagy-Britannia nagyhatalmi szerepének fenntartását foglalta magában, a politikai rendszer releváns szereplő a

fenti kérdésekben egyetértettek. A hetvenes évek gazdasági válságának idején azonban ez a politikai konszenzus bomlásnak indult. Margaret Thatcher neoliberais reformja a második világháború után kialakult politikai konszenzus radikális felrúgását jelentette.

Margaret Thatcher neokonzervatív forradalma az állami beavatkozás és újraelosztás mértékének csökkentését ígerte. Azonban az állami redisztribúció mértékének radikális csökkentése csak ígéret maradt⁶¹ és a társadalmi egyenlőtlenségek is újra növekedésnek indultak, hiszen minden próbálkozás ellenére sem sikerült a GDP 25%-a alá szorítani a jóléti kiadások arányát⁶² és a kilencvenes évekre pedig megháromszorozódott a relatív szegénységben élők száma; ez 1979-ben 5 millió volt, 1992-ben pedig 14,1 millió.⁶³ A Konzervatív Párt kiemelkedően sikeresen kezelte a magas inflációt, ami a hetvenes évek végén évi 22%-os szinten állt. Kisebb megingásoktól eltekintve mind a nyolcvanas, mind pedig a kilencvenes években sikerült alacsony szinten tartani a pénzromlás ütemét, bár ez a G7 tagállamainak átlagos éves inflációs adatainál – két év kivételével – mindig magasabb volt. A fogyasztási mutatók a nyolcvanas években erőteljes növekedést mutattak, azonban ebből a társadalom alsóbb rétegei nem vették ki a részüket. A brit családok átlagos reáljövedelme 1979 és 1992 között 37%-kal nőtt, azonban a legszegényebb tíz százalék reáljövedelme ebben az időszakban 18%-kal csökkent, míg a leggazdagabb tíz százalék reáljövedelme pedig 61%-kal emelkedett.⁶⁴ A jóléti állam szociáldemokrata eszméjének válsága után a neokonzervatív válasz azért került szintén válságba, mert „az általuk követett gazdaságpolitikával szükségszerűen együtt járó társadalmi problémák miatt nem tudtak átütő gazdasági sikereket elérni”.⁶⁵ A gyarapodó *underclass*, a gazdasági növekedés és a megerősödő középosztály jelentette problémák kanalizálására a nyolcvanas évek folyamán és a kilencvenes évek első felében képtelennek mutatkozott a brit politikai rendszer.⁶⁶

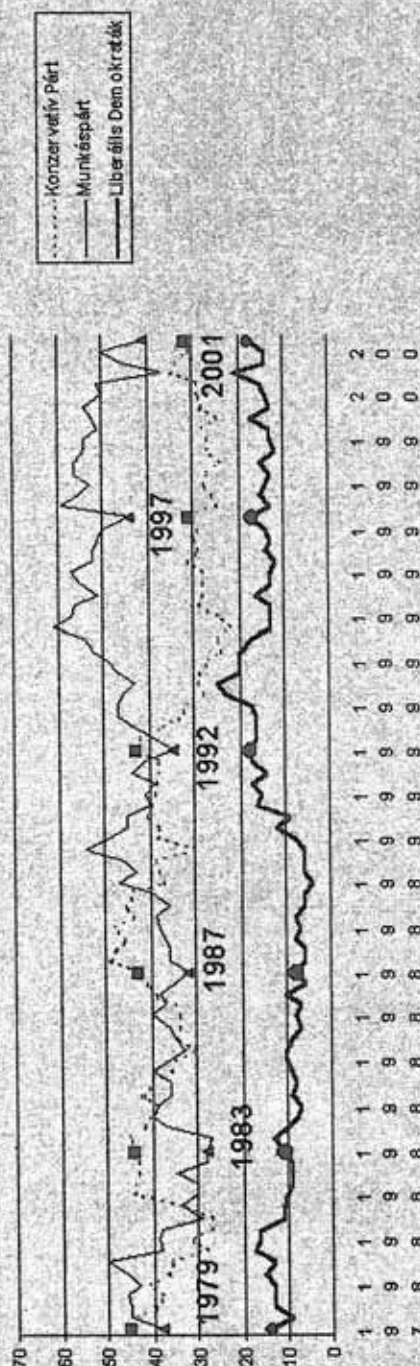
Jelenleg formálódóban van egy új politikai konszenzus, amelynek alapja az, hogy az Új Munkáspárt elfogadta a konzervatív kormányok által 1979 és 1997 között végrehajtott társadalmi és gazdasági reformokat. Konzervatív elődeikhez hasonlóan kiállnak az inflációcsökkentés prioritása mellett és szigorú ellenőrzés alatt tartják a közsféra finanszírozását. A Blair-kabinet elfogadja elődjének szabadpiacpárti politikáját, nem követ klaszszikus intervencionista iparpolitikai elveket és nem kívánja visszaállítani a szakszervezetek korábbi privilégiumait. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy neointervencionista politikai törekvéseivel kísérletet tesz a szigorú neoliberális fiskális politika megőrzésére és a társadalmi egyenlőtlenségeknek a redisztribúció új formái által való csökkentésére. Elhamarkodott kijelentés volna a Blair-kabinetet mint egy tisztán neolibe-

rális politikai gyakorlatot végrehajtó kormányt leírni, mind ideológiájuk, mind pedig napi politikai gyakorlatuk ellentmond ennek. Szociálpolitikai intézkedéseik vizsgálatából arra következtethetünk, hogy „nyilvánvaló – bár relatíve kicsi – lépések történtek az elmúlt két évtizedben kialakult obszcénul nagy társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére, és reális további ez irányú intézkedéseket várni”.⁶⁷

A ciklus végére a munkáspárti dokumentumokból és a vezető politikusok megnyilatkozásaiból eltűnt a Harmadik út említése. Ezt azonban nem a politikai kísérlet kudarcának kell betudnunk, sokkal inkább annak, hogy a kifejezés mint politikai márkajelzés egyszerűen elfáradt. Azonban mindazok a kül- és belpolitikai kihívások, társadalmi és gazdasági válságjelenségek és történelmi tapasztalatok, amelyek előidéztek a Munkáspárt politikai programjának radikális átalakulását, nem tűntek el egy csapásra. Továbbra is a konzervatív, a neoliberális és a szociáldemokrata diskurzuselemek egyedi kombinációban történő közös felhasználása adja meg a munkáspárti politika alapvető jellemzőjét.⁶⁸ Az Új Munkáspárt még mindig az 1994-ben kijelölt Harmadik úton jár, legfeljebb nem így nevezi politikai kísérletét.

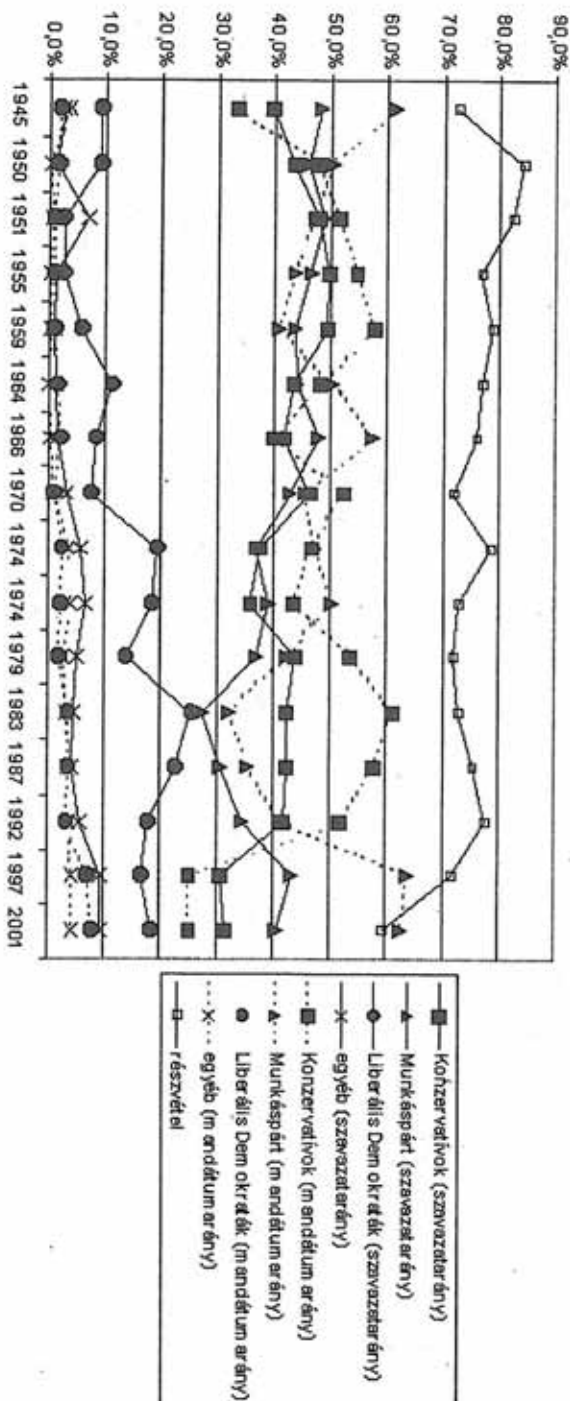
1. ábra

A választói preferenciák alakulása a három nagy párt esetében 1979-től a 2001-es választásokig (a választási eredményeket jelölve)

Az adatok forrása: a MORI (angol) Közvélemény-kutató Intézet archívuma (www.mori.co.uk).

Az angol parlamenti választások eredményei 1945-2001 (százalékban)

Az adatok forrása: Margetts (1997), Norris (1997) és az angol parlament honlapja (www.parliament.uk).

JEGYZETEK

- ¹ Michael Foot (született 1913-ban) munkaügyi miniszter volt Wilson második kormányában (1974–76), majd a párt alelnökének választották 1976-ban. 1980-tól 1983-ig a Munkáspárt vezére volt. Crowley (1999): 32. o.
- ² Crowley (1999): 6. o.
- ³ Dale (2000): 241–288. o.
- ⁴ Gerald Kaufman (munkáspárti politikus) mondta róla, hogy ez a program volt a világtörténelem leghosszabb (öngyilkosság előtti) búcsúlevele.
- ⁵ Neil Kinnock (született 1942-ben) a Munkáspárt tagjaként első fontos tisztsége a Michael Foot árnyékkormányában betöltött oktatási miniszteri poszt volt. Crowley (1999): 32. o.
- ⁶ Lásd az 1. ábrát.
- ⁷ Dale (2000): 315–342. o.
- ⁸ Dale (2000): 321. o.
- ⁹ Havas (1998): 54. o.
- ¹⁰ John Smith (született 1938-ban) a Callaghan-kormány kereskedelmi minisztere volt, majd pedig Foot és Kinnock árnyékkormányában töltött be tisztségeket (kereskedelmi, munkaügyi, illetve kereskedelmi és ipari árnyékminiszterként). Crowley (1999): 32. o.
- ¹¹ Crowley (1999): 11. o.
- ¹² Crowley (1999): 13. o.
- ¹³ *Social Justice. Strategies for National Renewal*. Report of the Commission of social justice. London, Vintage, 1994. (részletek franciául: Crowley (1999): 17–19. o.)
- ¹⁴ Crowley (1999): 17. o.
- ¹⁵ A pártvezért 1994. május 12-én reggel érte a halál.
- ¹⁶ *Back-bencher* (an.): a kormányban (illetve az árnyékkormányban) tisztséget nem viselő parlamenti képviselő.
- ¹⁷ McSmith (1996): 305. o.
- ¹⁸ *The International Year Book and Statesmen's Who's Who 2000* (1999): 952. o.
- ¹⁹ *The International Year Book and Statesmen's Who's Who 2000* (1999): 970. o.
- ²⁰ McSmith (1996): 327–329. o.
- ²¹ McSmith (1996): 248. o.
- ²² A szó tükörfordításban csodadoktort jelent, ez azonban nem ad vissza semmit valódi jelentéséből (éppen ezért mindvégig meg is hagyom angolul), leginkább a magyar politikai „PR-tanácsadó” fogalmához hasonlítható, annak minden negatív konnotációját is átvéve. A kifejezést a modern politikai kommunikáció világában azon politikusokra, szóvivőkre használják, akik a hírek és információk sajtó számára való találásáért felelnek. Feladatuk az, hogy a választók a hírekből ne csak a pusztá tényekről értesüljenek, hanem azokat azonnal valamilyen kontextusban is el tudják helyezni. A *spin-doctor* felel azért, hogy egy politikai eseményt rögtön valaki győzelmeiként, és valaki más vereségeként tüntessenek fel. McSmith (1996): 250. o.
- ²³ McSmith (1996): 278. o.
- ²⁴ Applebaum (1997): 47. o., (franciául: Crowley (1999): 24. o.).
- ²⁵ Applebaum (1997): 47. o., (franciául: Crowley (1999): 24. o.).
- ²⁶ Ladányi és Szelényi (2000): 4. o.
- ²⁷ Giddens (1999): 134. o.
- ²⁸ Blair (1997).
- ²⁹ Blair (1996b).
- ³⁰ Szente (1998): 77–78. o.
- ³¹ Vö.: Beck (1999), Giddens (1999): 147–171. o., illetve Blair egy későbbi beszéde: Blair (1999d).
- ³² Jack Straw (született 1946-ban) jogász, 1976-tól parlamenti képviselő, a nyolcvanas évek árnyékkormányában oktatási, környezetvédelmi és belügyi

- tisztségeket töltött, be. Tony Blair első kormányának belügyminisztere, jelenleg külügyminiszter. *The International Year Book and Statesmen's Who's Who 2000* (1999): 1381. o.
- ³³ Idézi: Negrine (1996): 52. o.
- ³⁴ Riddell (1998): 8–18. o.
- ³⁵ Tony Blair: *A breakdown in communication*. The Times, 1987. november 24. Idézi: Rosenbaum (1997): 78. o.
- ³⁶ Crowley (1999): 23. o., Fishman (1996): 39–62. o.
- ³⁷ Peele (1997): 95. o.
- ³⁸ 1994: 280 ezer fő, 1997: 420 ezer fő, Kavanagh (1997): 534. o.
- ³⁹ Kavanagh (1997): 535. o.
- ⁴⁰ Seisselberg (1996): 719. o.
- ⁴¹ Kiss (1999): 80. o.
- ⁴² Bővebben: Havas (1998): 54. o.
- ⁴³ A kapcsolat még abból az időből származott, amikor 1993 januárjában Blair és Brown Clintonhoz utaztak és a politikai kampány kérdéseiről tárgyaltak.
- ⁴⁴ Norris (1997): 539. o.
- ⁴⁵ Bull (2000): 222–247. o.
- ⁴⁶ Lásd az 1. táblázatot és a 2. ábrát.
- ⁴⁷ Denver és Hands (1997): 731. o.
- ⁴⁸ Denver és Hands (1997): 732. o.
- ⁴⁹ Lásd az 1. ábrát.
- ⁵⁰ Lásd az 1. ábrát.
- ⁵¹ A Liberális Demokratáknak átlagosan 113 987 szavazat, Konzervatív Pártnak 58 127 a Munkáspártnak pedig 32 318 szavazat kellett egy parlamenti mandátum megszerzéséhez. Norris (1997): 529. o.
- ⁵² Dunleavy és Margetts (1997): 735. o.
- ⁵³ Dunleavy és Margetts (1997): 734. o.
- ⁵⁴ Lovenduski (1997): 709. A Munkáspártnak az 1992-es választások után 37 nő képviselője volt a parlamentben, 1997-ben ez a szám 102-re emelkedett.
- ⁵⁵ Norris (1997): 516. o.
- ⁵⁶ Az ilyen körzetekben a pártok sokkal intenzívebben is kampányolnak.
- ⁵⁷ Cabinet Office (1997): 31. o.
- ⁵⁸ *Contemporary British Politics* (1998): 269. o.
- ⁵⁹ Esetenként csatlakozik még hozzájuk Robin Cook (külügyminiszter) is. Uo.
- ⁶⁰ Országos átlagban 12 százalékponttal csökkent a részvétel, míg ezen körzetekben jellemzően 14–15 százalékponttal.
- ⁶¹ Az adófizetők 1996-ban éves jövedelmük 37,2%-át fizették be a kincstárnak, míg 1979-ben csupán 31,1%-át.
- ⁶² Brassloff (1999): 145. o.
- ⁶³ Uo.
- ⁶⁴ Evans (1997): 118. o.
- ⁶⁵ Ladányi és Szelényi (1996): 13. o.
- ⁶⁶ Evans (1997): 115–124. o.
- ⁶⁷ Brassloff (1999): 156. o.
- ⁶⁸ Ezért tévedés a Harmadik út teljes és végleges bukásáról beszélni. Lásd Mándi (2000): 67. o.

IRODALOM

- Andor László (1997): Kormányváltás Nagy-Britanniában. *Társadalmi Szemle*, 52(7).
- Applebaum, Anne (1997): Tony Blair and the New Left. *Foreign Affairs*, 76(2).
- Baudrillard, Jean (2000): *Az utolsó előtti pillanat*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Bayer József (1998): *A politikai gondolkodás története*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London, Sage Publications.
- Beck, Ulrich (1998a): The Cosmopolitan Manifesto. *New Statesman*, 127(4377).
- Beck, Ulrich (1998b): *Democracy without Enemies*. London, Polity Press.
- Beck, Ulrich (1999): Beyond the Nation State. *New Statesman*, 128(4464).
- Blair, Tony (1996a): Democracy's Second Age. *Economist*. 1996. szeptember 14.
- Blair, Tony (1996b): New world, new left. *New Statesman*. 1996. augusztus 30.
- Blair, Tony (1997): *Welfare reform*. 1997. június 1. (www.number-10.gov.uk)
- Blair, Tony (1998a): More on the „Third way”. *New Perspectives Quarterly*, 15(4).
- Blair, Tony (1998b): *A New International Financial System*. 1998. szeptember 21. (www.number-10.gov.uk)
- Blair, Tony (1999a): *Conference Speech*. 1999. szeptember 28. (www.number-10.gov.uk)
- Blair, Tony (1999b): *Euro Statement*. 1999. február 23. (www.number-10.gov.uk)
- Blair, Tony (1999c): The Fight Against Poverty. *Presidents & Prime Ministers*, 8(6).
- Blair, Tony (1999d): *Speech at the Lord Mayor's Banquet*. 1999. november 22. (www.number-10.gov.uk)
- Bull, Peter (2000): Equivocation and the rhetoric of modernization. An Analysis of Televised Interviews With Tony Blair in the 1997 British General Election. *Journal of Language and Social Psychology*, 19(2).
- Brassloff, Wolfgang (1999): New Labour and the Welfare State. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 25(2).
- Butler, David (1997): A Westminster-modell változatai. In: Fábíán György (szerk.): *Választási rendszerek*. Budapest, Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium. 144-159. oldal.
- Cabinet Office (1997): *List of Ministerial Responsibilities Including Agencies*. London, Cabinet Office.
- Cabinet Office (2000a): *The government's annual report 1999-2000*. London, Cabinet Office.
- Cabinet Office (2000b): *List of Ministerial Responsibilities Including Agencies*. London, Cabinet Office.
- Contemporary British Politics* (1998): Bill Coxal and Lynton Robins (ed.). London, Macmillan.
- Davey, Kevin (1996): The Impermanence of New Labour. In: *The Blair Agenda*. Mark Perryman. London, Lawrence & Wishart: 76-99. oldal.
- Denver, David és Gordon Hands (1997): Turnout. *Parliamentary Affairs*, 50(4).
- Dunleavy, Patrick és Helen Margetts (1997): The Electoral System. *Parliamentary Affairs*, 50(4).
- Esping-Andersen, Gøsta (1999): Jóléti államok az évszázad végén: a munkaerőpiac, a családszerkezet és a demográfiai változások hatása. In: Csaba Iván és Tóth István György (szerk.): *A jóléti állam politikai gazdaságtana*. Budapest, Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium: 89-111. oldal.
- Evans, Eric J. (1997): *Thatcher and Thatcherism*. London, Routledge.
- Fairclough, Norman (2000): *New Labour, New Language?* London, Routledge.
- Fishman, Nina (1996): Modernisation, moderation and the Labour Tradition. In: Mark Perryman (ed.): *The Blair Agenda*. London, Lawrence & Wishart: 39-62. oldal.

- Giddens, Anthony (1999): *A Harmadik út. A szociáldemokrácia megújulása*. Budapest, Agóra Marketing.
- Habermas, Jürgen (1994): A jóléti állam válsága és az utópikus energiák kimerülése. In: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó: 283–308. oldal.
- Hale, Jon F. (1995): The Making of the New Democrats. *Political Science Quarterly*, 110(2).
- Hartley-Brewer, Julia (2000): The London mayor: special report. *Guardian*. 2000. május 5.
- Havas Péter (1998): A pártok politikai kommunikációja a társadalommal a brit tapasztalatok alapján. In: Johancsik János (szerk.): *Versenyben a voksokért (Villányi úti könyvek 11.)*. Budapest, Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány. 11: 37–67. oldal.
- Herrera, Richard (1996-97): Understanding the Language of Politics: A Study of Elites and Masses. *Political Science Quarterly*, 111(4).
- Kavanagh, Dennis (1995): *Election Campaigning*. Oxford, Blackwell.
- Kavanagh, Dennis (1997): The Labour Campaign. *Parliamentary Affairs*, 50(4).
- Kennedy, S. (1998): New Labor and the Reorganization of British Politics. *Monthly Review*, 49(9).
- Kéri László (1998): *Tíz év próbaidő*. Budapest, Helikon Kiadó.
- Kiss Balázs (1999): Álláspontok a marketingpolitikára való alkalmazhatóságáról. *Politikatudományi Szemle*, 8(3).
- Labour Party general election manifestos, 1900–1997 (2000): Dale, Iain (szerk.). In: *British political party manifesto, 1900–1997*. London–New York, Routledge.
- Ladányi János és Szelényi Iván (1996): Vázlat az „esélyteremtő állam” elméletéhez. 2000, 8(12).
- Ladányi János és Szelényi Iván (2000): Az új szociáldemokrácia lehetőségei és korlátai az átalakuló közép-európai társadalmakban. *Kritika*, 29(7).
- Lipset, Seymour Martin (2000): Véget ért a politikai kivételesség? *Politikatudományi Szemle*, 9(1–2).
- Lovenduski, Joni (1997): Gender Politics: A Breakthrough for Women. *Parliamentary Affairs*, 50(4).
- Lowi, Theodore J. (1994): *Democrats return to power: Politics and policy in the Clinton era*. London, Norton.
- Mándi Tibor (2000): A „harmadik út” rövid tündöklése. *Századvég, új folyam*(18).
- Margetts, Helen (1997): The 1997 British General Election: New Labour, New Britain? *West European Politics*, 20(4).
- McNair, Brian (1998): *The sociology of journalism*. London, Arnold.
- McSmith, Andy (1996): *Faces of Labour. The Inside Story*. London, New York, Verso.
- Mucsányi Marianna (1999): Spin doktorok csatája. Interjú Havey Morriisszal. *Élet és Irodalom*. 1999. december 10.
- Negrine, Ralph (1996): *The Communication of Politics*. London, Sage Publications.
- Newman, Bruce I. (1999): *Politikai marketing mint kampánystratégia*. Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó.
- Newman, Bruce I. (2000): *A politika tömegmarketingje. Demokrácia a gyártott imázsok korában*. Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó.
- Németh Erzsébet (1999): *Közzereplés*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Norris, Pippa (1997): Anatomy of a Labour Landslide. *Parliamentary Affairs*, 50(4).
- Norris, Pippa (1997): Political Communications. In: Patrick Dunleavy–Andrew Gamble–Ian Holliday és Peele Gillian (ed.): *Developments in British Politics*. London, MacMillan Press: 75–88. oldal.

- Peele, Gillian (1997): Political Parties. In: Patrick Dunleavy-Andrew Gamble-Ian Holliday és Peele Gillian (ed.): *Developments in British Politics*. London, MacMillan Press.
- Riddell, Peter (1998): Members and Millbank: the Media and Parliament. In: Jean Seaton (ed.): *Politics & the Media*. London, Blackwell Publishers: 8-18. oldal.
- Rosenbaum, Martin (1997): *From soapbox to sounbite: Party political campaigning in Britain since 1945*. London, Macmillan Press.
- Seisselberg, Jörg (1996): Condition of Success and Political Problems of a „Media-Mediated Personality-Party”: The Case of Forza Italia. *West European Politics*, 19(4).
- Skidelsky, Robert (1997): Megengedhetjük-e magunknak a jóléti államot? 2000, 9(5).
- Stone, Diane (1996): From the Margins of Politics: The Influence of Think-Thanks in Britain. *West European Politics*, 19(4).
- Szente Zoltán (1998): *Bevezetés a parlamenti jogba*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó.
- Szigetvári Viktor (2000): Ellenségek nélküli demokrácia. *Múltunk*, 45(3).
- The International Year Book and Statesmen's Who's Who 2000* (1999): East Grinstead, Reed Business Information.
- The International Who's Who 2001* (2000): London, Europa Publications Limited.
- Tony Blair, le nouveau travaillisme et la troisième voie (1999): Crowley, John (ed.). *Problèmes Politiques et Sociaux* (különszám) (824).
- Vasta, Nicoletta (2000): Új Munkáspárt – új nyelv? A modernizátor hagyomány és változás között. In: Szabó Márton et al. (szerk.): *Szöveggyűjtemény a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó: 394-420. oldal.
- Wright, Tony (1999): *Régi és új szocializmusok*. Budapest, Napvilág Kiadó.

